

INNHold

Kulturvern, definisjon	s. 2
Lovgrunnlag og forvaltningsansvar	s. 2
Målsettinger i kommuneplan for Lesja, arealdelen	s. 3
Områder for kulturvernoppgaver	s. 3
- Jord- og skogbruk	s. 4
- Jakt og fangst	s. 6
- Industri	s. 6
- Samferdsel	s. 8
- Minnesmerker	s. 9
- Hus	s. 10
- Lesja bygdemuseum	s. 10
- Bygdebok for Lesja	s. 11
- Annet	s. 11
Prosjekter under arbeid	s. 12
Prosjekter som er fullført siste fireårsperiode	s. 12
Prioritering av kulturvernoppgaver	s. 13
Økonomi	s. 13
Vedlegg:	
Kildemateriale	s. 14
Oversikt over freda hus	s. 14
Oversikt over registrerte gravhauger	s. 15

PLAN FOR KULTURVERN DEL AV KOMMUNEPLAN FOR LESJA

Definisjoner.

Kulturminner er alle materielle spor - faste og løse - etter menneskelig virksomhet, både synlige og skjulte, så vel på land som under vann.

Faste kulturminner fra før 1537 er automatisk freda. Mynter fra før 1650 og samiske kulturminner som er mer enn 100 år, er også freda. Yngre bygninger og anlegg kan fredes ved særskilt vedtak.

Lovgrunnlag og forvaltningsansvar.

Vern av kulturminner er et ansvar som påhviler alle sektorer i samfunnet. Hjemmel for fredning og vern av kulturminner og kulturmiljø finner en i lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner. Hjemmel for å sikre verneinteresser i areal- og utbyggingssaker finner en i plan- og bygningsloven av 14. juni 1985 nr. 77.

Alle har plikt til å ta vare på de automatisk freda og vedtaksfreda kulturminnene. Likedan har alle plikt til å melde fra dersom de setter i gang tiltak som kan virke inn på faste freda kulturminner.

Kommunen er ikke delegert ansvar for forvaltninga av lov om kulturminner, jfr. rundskriv T-5/92 fra Miljøverndepartementet. Kommunen har derimot et viktig ansvar for å ta vare på kulturminner etter plan- og bygningsloven, jfr. rundskriv T-4/92 fra Miljøverndepartementet. Kommunen er også en bærebjelke i arbeidet med å ta vare på kulturlandskapet. Videre er kommunen - på lokalt nivå - den viktigste samarbeidsparten for fylkeskommunen.

Fylkeskommunen har med noen få unntak forvaltningsansvaret for lov om kulturminner. Likedan skal de i kulturvernsaker være kommunen sin hovedsamarbeidspart og veileder. Særlig gjelder dette ved utarbeidelse av arealplaner. Fylkeskommunen kan fremme inn-sigelser til arealplaner dersom verneinteresser ikke blir tatt hensyn til. Fylkeskommunen har også hovedansvaret for skjøtsel og pleie av faste, freda kulturminner. Fylkeskommunen skal også være kommunen sitt kontaktledd til Riksantikvar og arkeologiske landsdelsmuseer.

Riksantikvaren er Miljøverndepartementets direktorat for kulturminner. Riksantikvaren har ansvaret for å legge retningslinjer for kulturminnevernet på nasjonalt nivå. Riksantikvaren har også direkte forvaltningsansvar for kirkene og for kirketufter fra middelalderen. Riks-antikvaren har videre ansvaret for fredning ved enkeltvedtak. Dette gjelder særlig bygninger og anlegg fra nyere tid (etter 1537)

De arkeologiske landsdelsmuseene (for Oppland: Universitetets Oldsakssamling) er inntil videre ansvarlig for å frigi automatisk freda kulturminner. Videre har de som hovedansvar å ta vare på løse freda kulturminner (gjenstander eldre enn 1537 og mynter eldre enn 1650).

Målsettinger i kommuneplan for Lesja, arealdelen.

Hovedmål:

Sørge for ei harmonisk utvikling av kulturlandskapet ved å registrere, vurdere, ta vare på og halde ved like verneverdige landskapstrekk, kulturminne og miljø.

Delmål:

- a) Bevare verneverdige, intakte setergrender som heilheitlege kulturlandskapsmiljø. Restaureringsarbeid og anna byggeverksemd må tilpassast eksisterande bygningsmiljø og landskap. Setergrendene må skjermast mot hyttebygging.
- b) Verne karaktertrekk som gir bygda særpreg. Nybygg og nye verksemdar bør tilpassast eksisterande bygningsmasse og lokal byggeskikk.
- c) Sikre at fornminne ikkje går tapt. Registrering og kartfesting av faste fornminne må gjennomførast i heile kommunen, prioritert etter utbyggingsgrad.
- d) Gjera prioriterte kulturminne tilgjengelege gjennom bl.a. skjøtsels- og informasjonstiltak.
- e) Ta vare på gamle ferdeselsveggar, varder og steinbuer.
- f) stimulere til pleie av kulturlandskapet, og vurdere lokale verkemidlar.

OMRÅDER FOR KULTURVERNOPPGAVER.

Lesja er ei bygd med en rik og særprega kulturarv. Folk har vært ganske flinke til å ta vare på denne arven, men mye er også i ferd med å bli borte, og det er derfor nødvendig å legge en plan for bevaring av kulturminner. Planen bør ta sikte på å bevare for ettertida et representativt utvalg av anlegg og bygninger som kan belyse livet i Lesja i tidligere tider. Når det sies et representativt utvalg, er det fordi det er praktisk umulig å bevare alt, men det er viktig å få bredde i det utvalget en gjør av verneverdige anlegg.

Fornminner (fra før 1537) kan bli ødelagt av uforstand eller manglende kunnskap, men folk flest begynner nå å vite om fredningsbestemmelsene.

Fra perioden 1537 - 1900 finnes mange kulturminner i bygda, og stadig flere forstår betydningen av å ta vare på disse.

I tillegg begynner det å haste med å ta vare på ting fra vårt eget århundre. Den raske tekniske utviklingen har ført til at mye nytt har kommet og gått i vår levetid uten at noen har hatt særlig tanke på å bevare noe av det for ettertida. Dette er et arbeidsfelt der vi bør komme i gang snarest mulig.

For å lette oversikten, er kulturvernoppgavene redigert i emneområder. Prioritering av tiltak bør gjennomgås/ ajourføres hvert år etter som kulturvernprosjekter blir gjennomført. En del prosjekter kan føre til driftsutgifter. Dette må tas hensyn til ved budsjettarbeidet.

JORD- OG SKOGBRUK.

Kulturminner er definert som "spor etter menneskelig virksomhet". Jordbruket har vært den fremste menneskelige aktivitet her i bygda de siste 2000 årene.

Naturen har gitt jordbrukerne på Lesja helt spesielle vilkår å arbeide under, og noe av dette bør bevares som kunnskap for kommende slekter.

Skigarder.

Kanskje det mest særprega ved kulturlandskapet i Lesja i gamle dager, var skigard-systemene. Med jevne mellomrom sto det skigarder på alle jorder. De hadde tre viktige funksjoner. Først og fremst skulle de samle snø som både beskytta jorda mot frost og gav fuktighet når den smelta om våren. Dessuten skaffa den le mot vinden.

På Rudi er skigardene systematisk bevart. Noen få er bevart andre steder i bygda. Om mulig bør noen bevares for å vise hvordan og hvorfor. Noen burde settes opp ved bygdetunet, fordi mange mennesker kommer dit.

Hesjing på skigard var en spesiell teknikk som da kunne demonstreres ved bygdetunet. Hesjing på kreka burde også vises. I våre dager brukes leplantinger i stedet for skigarder.

Vatningsanlegg.

Den største innsatsen for å skaffe fuktighet til jorda ligger likevel i vatningsanleggene. I hele kommunen fra Bjorli til Lesja sentrum finnes rester etter til dels svært omfattende vatnings-systemer. Det største anlegget har sitt utspring bak Vesle Horrungen. Alle gardene fra Hattrem til Tynnøl omfattes av dette vatningsanlegget. Det fins kilometervis med kunstige bekkedar der vasstiltførselen til de enkelte kan reguleres med enkle, men effektive metoder. På ett bestemt punkt, der vatnet lett kan ta feil veg og havne på Dalsida, ligger rester etter ei bu som kanskje var ei vaktbu.

Vatningsanlegget fra Lyftingsåa dekte gardene fra Brenden til Nørdre Holen. Dette anlegget er fremdeles intakt og blir vedlikeholdt hvert år. Tre gardar tar vatningsvatn fra anlegget. Ved Rånå er det også rester av et gammelt vatningsanlegg. Alle bekker og åer ble brukt til vatning, og alle kan ikke nevnes.

Vatningsanleggene var store ingeniørprosjekter som krevde samarbeid mellom alle gardene i området. Nåværende grendeinndeling i bygda følger de gamle vatningssystemene. Var det samarbeidet om vatnet som skapte den kretsinnndelingen som fremdeles gjelder i bygda?

Ved Rundtom og Lesjaverk er det vatningsanlegg der det er mura vasskummer på begge sider av vegen, med stikkrenne mellom. Disse nivåkummene ble bygd da jernbanen kom, for å få vannet over på andre sida av vegen og jernbanen.

På Lesjaverk er det et vatningsanlegg fra tidlig i 1930-åra. Det er det første moderne vatningsanlegget i bygda, og kan settes i stand som en del av en "industriminnepark" ved Lesjaverk.

Vatningsanleggene bør i alle fall delvis bevares.

Frostfare.

Frosten var fiende nr. to. Kornmagasinene var derfor enda viktigere på Lesja enn de fleste andre steder. De er heldigvis tatt vare på.

Einbugardene var de beste korngardene. Det er interessant at steingjerdene er av forholdsvis ny dato. I gamle dager var det en fordel med steinete åker, fordi steinene holdt på varmen om natta og hindra frost. Det var også vanlig å røyklegge dalen når det var fare for frost.

I tida 1800 - ca. 1930 rydda mange bønder en potetåker i skogen der det var mindre fare for frost enn ute på de åpne jordene. Hvorfor ikke verne en slik liten jordlapp? Det er mange som ligger der fremdeles.

Utmarka.

Ymse former for forsanking i utmarka var viktige ledd i jordbruket. Her kan nevnes mosetaking i fjellet, utslåtter og lauving. De siste som drev systematisk lauving på Lesja fortsatte til ut på 1950-tallet. Informasjon om mosesanking kan integreres i vandringsstigen i Gruvlia, der stien mellom gruvene følger det gamle måsådråget et stykke.

Esper er områder i skogen der det vokste bra med osp. De ble inngjerda, antakelig for at ville dyr ikke skulle beite der. Området ble brukt til lauving av osp til dyrefor.

Setrer.

Seterbruket var en viktig del av gardsdrifta. I riksantikvarens rapport: "Et seterbruk-landskap i Nord-Gudbrandsdalen" blir flere setergrender i Joras nedslagsfelt registrert og beskrevet. Mange av dem er bevaringsverdige. Det samme gjelder mange andre setergrender i Lesjafjellene.

Mange av gardene langs Siemsvatnet og Lesjavatnet hadde vårsetrer på burtsida for å nytte ut beitene der før krøttera kunne dra til fjells. Disse setrene gikk etter hvert ut av bruk da dalen ble tørrlagt.

Setergrendene som de nå ligger der er viktige aktiva i slike sammenhenger. Eventuelle utbyggingsplaner må veies nøie opp mot verneinteressene. Helhetsinntrykket må bevares, og helst bør seterkveene slås for at de ikke skal gro til. Bebyggelsen kommer mest til sin rett i de riktige omgivelsene.

I boka "Setrane i Lesja" er det samla verdifulle opplysninger om utseende, beliggenhet og drift ved setrene.

Kulturlandskap.

Både når det gjelder seterbruk og jordbruk i hoveddalføret er det viktig å tenke på at virksomheten er nært knytta til landskapet rundt. Ikke bare hus og anlegg må vernes, men selve kulturlandskapet. Dette kan vise seg å være svært viktig for de som nå tenker å satse på gardsturisme, seterturisme, organiserte fjellturer.

Det største jordbruksprosjektet i Lesja noen gang er vel uttappinga av vatna Det ble vunnet inn 8000 da dyrkingsjord, men store deler av dette er først nyttiggjort de siste årene etter at elveforbygningsanleggene var ferdige. Allerede på 20-30 tallet begynte

forbygningsarbeidet, men skjøt først fart i 60-årene da en fikk maskinelt utstyr. Arbeidet ble fullført i 1981. Resultatet er et enestående og særprega kulturlandskap.
JAKT OG FANGST.

Innen jakt og fangst har Lesja viktige fornminner. Øistein Mølmens forskningsarbeid har gitt kommunen uvurderlig materiale på denne sektoren. Materialet har et slikt omfang at det er umulig å legge en oversikt ved en kortfatta plan, men det er meget viktig å få kartfesta alle anleggene, slik at en kan unngå konflikter av ymse slag, og slik at ikke flere verdifulle fornminner blir ødelagt.

Flesteparten av anleggene må bare ligge der, og vernearbeidet blir å hindre ødeleggelse. For å gjøre noen av anleggene lettere tilgjengelige for publikum kan det være aktuelt med informasjon og noe restaurering av enkelte deler av anleggene, f.eks. reinsdyrgraver, bågåstøer, ledegjerder, falkefangerhytter. Noen gamle steinbuer kunne også gjenreises for å vise hvordan fangstfolkene bodde, og for å skaffe et krypinn for fjellfolk av i dag. Fra gammelt av var buene til felles bruk for jegerne.

Lesja Historielag har restaurert "Alnesbue" i Buakollen, Lordalen. Johan Alnes fra Verma var en kjent bjørnejeger.

Jakt og fangst har vært meget viktig i Lesja fra steinalderen fram til i dag. Mølmens bok gir god innsikt i emnet, og utstillingen på bygdetunet er fin. Natur- og kulturstien på Dalsida omfatter en del poster om jakt og fangst, men dersom en ønsker å fokusere spesielt på emnet, er området rundt Nysetra i Lordalen enda bedre egna. Problemet er at en da kommer i konflikt med dyretrekkene. Fangstanleggene ligger naturligvis der det ferdes mest dyr.

INDUSTRI.

Steinbrudd.

Ved Gautsjøen fins et steinbrudd der steinalderfolk har tatt ut kvarsitt til redskap og våpen. Er dette Lesjas eldste industrianlegg?

Registreringer fra 1976 viser 17 forskjellige lokaliteter for klebersteinsbrudd på Dalsida. Forekomstene ved Tandsetra og i Storhorrungen er mest interessante, for de var i drift allerede omkring år 800. I vikingtida var gryter og kar av kleberstein en meget viktig eksportartikkel, og norske klebersteinsgryter er funnet i Tyskland. På grunn av den høge alderen er kleberbruddene freda.

Ved Stor-Nesåa ble det helt til nyere tid tatt ut gråsteinsheller til fjøsbolker og golv. Rester etter drifta finnes, bl.a. tømmerstokker til å rulle fram hellene på.

Tjærebrenning.

Ved Tandsetra på Dalsida ligger også et gammelt tjæresva. Det er av mye nyere dato enn klebersteinsbruddene, men det vitner også om en virksomhet som nå er utdødd. Ville det være en ide å bygge opp et demonstrasjonsanlegg der en kunne brenne tjære ved enkelte tilfelle?

Ved Kågen er det også spor etter tjæremiler.

Gruvedrift.

På Dalsida er det jernog kromgruver som var i drift på 1800- tallet og fram til 1. verdenskrig. Malmen ble kjørt med hest til Veblungsnes. Ved Dyratjønn ligger hustuffer og ei gammel smie som var en del av gruveanleggene. Smia skal restaureres. Ei kvilebu for malmkjørerne er restaurert ved Filling.

Gruvedrift knytter seg ellers mest til Lesja jernverk som var i drift 1660 - 1812. De fleste gruvene ligger i Gruvlie. Hovedbygningen på Lesjaverk gard er freda. På området er rester etter en masovn og andre driftsanlegg som nå blir tatt vare på. (sjå avsnittet: prosjekt under arbeid)

Kolbrenning.

Jernverksdrift var en meget kraftkrevende industri, og viktigste energikilden var kull. Da jernverket stoppa, var skogen nesten uthogd, men over alt er det merker etter kolmiler. Noen miler var brent, men ikke tømte. Kolet fra disse milene er nå for det meste brukt til å strø ut om våren for å skynde på snøsmeltinga (mylding). Ved Skråkka står det ei intakt mile. Den eller/ og andre miler burde vært freda.

Kverner.

Ved Stor-Grøna ligger rester etter flere kverner med tilhørende damanlegg. Kvernene er sannsynligvis fra 1700- tallet. Ved Lora ligger kvern og sag som ganske nylig har vært i bruk. Ved Jora ligger kverner og en gammel kraftstasjon som kan være interessant. Jora mølle er i full stand. Ved Asbjørnsåa i Rånå ligger ei restaurert kvern. Det er kvern i Hatremsåa og ved Leirmo og sikkert flere andre steder. Grøna mølle i Lesjaskog sentrum ble satt opp i 1945. Den er i full stand. På bygdatunet står det ei gammel tørkestugu for korn.

Sager.

På samme måte som kvernene, var det sagbruk i drift i de fleste elvene. Det kan være aktuelt å ta vare på anlegg fra forskjellige tider.

Kraftstasjoner.

De små bygdekraftstasjonene markerer inngangen til vår egen høyteknologitid. Det er vanskelig for oss å fatte betydningen av å få tilgang til elektrisk lys og kraft. Kraftstasjonene både i Tråsådalen og ved Lesjaverk er intakte. Jora ligger nå i Dovre.

Annen industri.

Ved innløpsosen til Bøvervatnet ligger et kobberskjerp. En fajansefabrikk var i drift på Lesja 1760 - 1790.

Alle minner etter industriell virksomhet bør registreres for å få en samla oversikt over hva som finnes, og for å kunne ta standpunkt til hvilke anlegg som bør restureres og tas vare på. Når registrereingene er utført, blir de lagt ved kulturvernplanen som vedlegg 4.

SAMFERDSEL.

Lesja har en strategisk beliggenhet mellom Østlandet og Vestlandet, og er prega av en livlig samferdsel gjennom tidene.

Varder.

Vetane hører til de eldste kulturminner på samferdselsektoren, en gang i tida viktige ledd i det landsomfattende varslingsystemet som vardevaktene utgjorde. Det er tre kjente vardeanlegg i Lesja: Vetahaugen ovenfor Bottheim, Vetan ved Holsethovdan på Lora og Vetaberget rett opp for Nordpå Enstad.

Siden vetahaugene alltid er flotte utsiktspunkter, kunne en kanskje i samarbeid med friluftinteressene legge turveier over de gamle vardestedene og sette opp informasjonsskilt som fortalte om deres funksjon.

Veier og stier.

Gamle veier er viktige kulturminner. Lesja historielag gjør en fin innsats med å varde opp igjen gamle ferdselsårer i fjellet.

Langs hoveddalføret er det også gamle veier som er ganske intakte lange strekninger. Slike vegtraseer kan rustes opp til gang-og sykkelveger og gjøres mest mulig sammenhengende. Strekningen Lesjaverk - Nordmo er nevnt som eksempel på en veg som forholdsvis enkelt kunne settes i stand. Likedan gamle kongeveg fra Rånåvegen til Nystuen/ Stuguflothen. Det ville kanskje være mulig å restaurere så mye av det gamle vegnettet at det kunne bli sammenhengende tilbud for syklistene fra Bjorli til Lora. Deretter er det mulig å sykle på elveforbygningene til Lesja. Elveforbygningene hører til de anlegg som sikkert vil bli sett på som viktige kulturminner i en ikke særlig fjern framtid.

Den eldste vegen på Lesja gikk oppe i lia, og kan fremdeles sees. Vegen fra Dalsida til Lesja er også i bra stand. Malmtransporten fra Dalsida kom over Myrin. Gamle vinterveger og mosedrag burde registreres så de ikke går helt i glemmeboka. Kvilesteinen ved Lisser er et minne knytta til samferdselen.

Bruer.

Trebruer er det nå ganske få igjen av på landsbasis, men i Lesja kommune ligger flere av stor interesse.

I Skamsdalen ligger ei trebru som ble registrert som verneverdig i forbindelse med samla plan for vassdrag. Ei anna trebru i utliggerkonstruksjon ved Nysetra ble restaurert i forbindelse med natur-og kulturstien.

Ved Skarphol ligger ei bru med tømra brukar som var typisk for bruene i området. De andre bruene ble revet under forbygningsarbeidet, men denne bør bevares som eksempel på brukonstruksjonene fra tidligere. Det mest naturlige ville være å se den i sammenheng med kulturlandskapet på Lesjaleirene.

Ved Nystugu og Bakken ligger to verneverdige bruer, bygd i utliggerteknikk. Vegmuseet har i samarbeid med Lesja kommune restaurert Nystugubrua.

Båter

Lesja hadde tidligere et landskap som var prega av store grunne vatn. Åfløya var det naturlige framkomstmidlet i dette landskapet. Båttypen og båtbyggertradisjonene bør tas vare på, kanskje helst i forbindelse med bygdetunet.

Skysstasjoner.

Skysstasjonene var viktige ledd i samferdselen. Det var skysstasjon ved Stuguflothen, Øygarden, Mølmen, Verket, Sandom, Holset, Holsbrekken, Holaker, Rolstad. Stuguflothen er spesiell fordi kongen holdt statsråd der i 1940.

Handel.

På grunn av magre kår i heimbygda, har lesjingene gamle tradisjoner som handelsmenn og driftekarer. Finnes det minner i bygda om dette?

Jernbanen.

Bygging av Raumabanan etterlot kulturminner som bør registreres, og noe bør bevares. F.eks. kan det være stoff til ettertanke at grustaket ved Bjorli er gravd ut for hånd. Ved Bjorli er det også ei gammel svingeskive, et pumpehus og et vanntårn. Det kan være aktuelt å ta vare på et stasjonsanlegg.

MINNESMERKER.

Offerstein?

På bygdetunet er en stein fra forhistorisk tid. I den er det hogd ut 7 skålforma groper som er forbundet med furer. Steinen er helt spesiell, og Arne Skjølvold som var på befarings for Universitetets Oldsakssamling uttalte i 1965 at han ikke hadde sett noe lignende her i landet før. En lignende stein ligger ved Ola Erik Mølmen sin seter.

Gravhauger.

Gravhaugene er de eldste kulturminner i sitt slag. Det er mange av dem på Lesja, men selv om de er i gruppen automatisk freda fornminner er dessverre mange ødelagt, noen av dem for kort tid siden. Vernearbeidet på dette området må tas alvorlig mens det fremdeles er urørte gravhauger igjen i bygda. Av særlig verdi er området med ti gravhauger øst for Lesja sentrum.

En oversikt over registrerte gravhauger i Lesja følger planen som vedlegg

Bautasteiner.

Ved Einbu står en stein som er siste rest av en større steinsetting, registrert av G. Schönning i 1775. Bruken er usikker.

Lesja gamle kirkegard med en bautastein på er satt stand. Den bør naturlig knyttes til området med Lesja kirke og bygdetun.

De to bautasteinene ved Lesjaskog kirke er nå snudd og området rundt satt i stand.

Ved Friheim står også en bauta til minne om de som falt i andre verdenskrigen

Ved Brennbrua står en stein til minne om fullføringa av elveforbygningene i 1981. Det bør overveies å sette opp ei plate til minne om uttappinga av Lesjavatnet og Siemsvatnet i 1860-åra, f.eks. ved Bottheim.

Ved Knipstugu står en gammel rodestein. Ved Jora står en minnestein om brubygging.

HUS.

I Lesja finnes mange eksempler på bosted for mennesker fra helleren til i dag. Den eldste registrerte boplassen er ca. 5 000 år gammel.

Som tidligere nevnt, er alt fra før 1537 freda. Hus som er bygd mellom 1537 og 1900 er registrert i 1983, og offentliggjort i fylkeskonservatorens rapport: "Gamle hus i Lesja". Rapporten gir en oversikt over alle bygninger i dette tidsrommet, ikke bare våningshus, men også stabbur, fjøs, osv. Rapporten sier ingen ting om bygningenes standard, så den kan være svært variabel. Den gir likevel et bra grunnlag for arbeid med saker der en må ta hensyn til verneinteresser.

På Lesja er det ekstra mange gamle, fine hus. De fleste av dem ligger på gardstun. Det blir derfor en viktig del av vernearbeidet å få eierne til ikke bare å bevare de gamle husene, men ta vare på miljøet rundt dem. En gard er jo ei bedrift i stadig utvikling, og det har vært en periode der det har vært tatt lite hensyn til de gamle husene på garden ved bygging av nye. Dette er heldigvis i ferd med å snu, og vi har fine eksempler på at nybygg som blir tilpassa det gamle er like funksjonelle som andre nybygg, og i tillegg har de plussverdier m.h.t. trivsel og miljø.

En oversikt over freda hus i Lesja følger planen som vedlegg.

Byggestil.

Byggestilen på Lesja er helt særprega. Den har mye felles med Gudbrandsdalens byggeskikk, men på grunn av livlig samferdsel med omkringliggende distrikter, er det lett å se sterk påvirkning både fra Møre og Trøndelag. Mange våningshus ligner på "trønderlåner" og inngangspartiene er sterkt påvirkta fra Møre. Det er ikke uvanlig å finne bygningsdeler i skjelterverk. Et aktuelt tiltak kunne være å få en hovedfagsstudent interessert i å skrive om arkitektur og byggeskikk på Lesja.

Det foreligger ingen oversikt over verneverdige hus fra vårt eget århundre. Det er ikke tvil om at det også på Lesja finns stilreine hus som er bygd på 1900- tallet, men som nå snart står i fare for å bli revet ned fordi ingen tenker på at også vår nære historie tross alt er historie, og våre etterkommere vil ha nytte og glede av å kjenne livsvilkårene våre.

Lesja Bygdetun er nevnt i eget avsnitt, men må også nevnes her på grunn av den store verdien som ligger i å ha eksempler på forskjellig bygg samla på et lett tilgjengelig sted.

LESJA BYGDEMUSEUM.

Samlingene på Lesja Bygdetun har bygda god grunn til å være stolt av. En vandring fra hus til hus gir et godt innblikk i livet på Lesja i gamle dager, og aktivitetene som er i gang der på sommers tid øker informasjonsverdien av anlegget.

På Lesjaskog har museet ansvar for skolemuseet og kornmagasinet. Når arbeidene ved Lesjaverk er fullført, vil de også få ansvaret for masovnen.

Bør vi under planleggingen ta sikte på å legge til rette for at samlingene på Lesja bygdetun mest legger vekt på jordbrukstilknyttet kultur, mens en på Lesjaskog vektlegger industridelen av tidligere tiders næringsliv?

Lesja bygdemuseum er av absolutt god kvalitet innenfor den størrelsesgruppen det tilhører. Det er viktig for bygda å ha en så bra institusjon til å forestå arbeidet med å ta vare på gammel kultur både i form av bygninger, bruksgjenstander og tradisjoner. Et anlegg som mangler, er husmannsplass. Det kan også være andre anlegg som bør komme med i planlegginga av hvordan en ønsker Lesja bygdemuseum i framtida.

BYGDEBOK FOR LESJA.

Bygdeboka er vel den største satsningen Lesja har gjort på kulturfronten. Med dette arbeidet blir kunnskap og tradisjon knyttet til gardene og livet der så langt tilbake som mulig. I bygdeboka finnes stoff i tilknytning til de fleste kulturvernoppgavene som er lista opp i denne planen. Bind III er forventet ferdig i 96. Etterpå kommer arbeidet med almen bygdehistorie, som er planlagt i samarbeid med Dovre kommune.

Bygdebokarkiv.

Arkivet som er bygd opp i forbindelse med bygdebokarbeidet er tilgjengelig for alment bruk. Under arbeidet bygdeboka er det samlet inn 3 - 4 000 gamle bilder. De bør registreres og gjøres tilgjengelige for alment bruk.

ANNET.

Tradisjoner/ skikker.

Det er også viktig å bevare tradisjoner og skikker når det gjelder klær, mat, omgangsformer i hverdag og fest, i arbeid og fritid.

Årsskrifter.

Lesja Historielags årsskrift er viktig kulturvernarbeid fordi de ofte omhandler stoff som ellers kunne bli glemt, (f.eks. registrering av matklokker på gardene i 1987).

Dokumenter/ protokoller.

Gamle dokumenter og protokoller er også viktige kulturminner. Arkivet på Dombås, som er en del av Norddalsarkivet, er et viktig ledd i å ta vare på slike kulturminner.

Stadnamninnsamling.

Stadnamn hører til de immaterielle kulturminner som kan fortelle oss mye historie. Det er derfor viktig å ta vare på de gamle namna før de går i glemmeboka.

ØK-registreringer.

Samtidig med at økonomisk kartverk ble ajourført for hele kommunen, ble det foretatt kulturminneregistreringer.

Dialektordbok.

Den gamle dialekten er i ferd med å bli utvatna og delvis glemt. Arbeidet med ei dialekt-ordbok burde startes mens vi har mange som snakker ei rein dialekt, og husker gamle ord og uttrykk, knytta til arbeidsoppgaver og forhold som ikke finnes lenger.

PROSJEKTER UNDER ARBEID:

Dalsida:

Natur og kulturstien på Dalsida er nå nesten fullført. Det står att å restaurere smia ved gruvene, og å redde den gamle vaggen opp fra Dyratjønn, restaurere den og få den på skinner. Den gode kvaliteten på stien skyldes mye et svært godt samarbeid mellom fjellstyret og kulturstyret i dette prosjektet.

Stadnamninnsamling.

Arbeidet har gått over flere år. Det er viktig å videreføre prosjektet før de gamle namna går i glemmeboka.

Lesjaverk:

Ei arbeidsgruppe arbeider med et prosjekt som har som mål å belyse drifta ved jernverket, og den betydningen det har hatt for arbeidsliv og sosiale forhold på Lesjaskog. Restaurering/ sikring av masovnen er fullført. I tilknytning til den skal det anlegges en vandringssti i Gruvlia. Arbeidsgruppa vurderer også en rekonstruksjon av overfallshjul og renner, oppbygging av en modell av ei kolmile, og etablering av en utstilling i forbindelse med Lesja Jernverk.

Aurtande:

I området er det gravhauger, rydningsrøyser, hustuffer og vegtraseer som har vært brukt gjennom 3 000 år. Universitetets Oldsakssamling er svært interessert i å foreta utgravinger, men de mangler penger. Registreringer i området er gjort i et samarbeid mellom UO, Lesja skole, teknisk etat og kulturstyret. På mange måter peker dette seg ut som et større satsningsfelt når arbeidet med Lesjaverk er fullført.

Grøna mølle:

Samarbeid mellom Lesjaskog handelsforening, Lesja historielag, Lesjaskog skole og kulturstyret for å sette i stand Grøna mølle til demonstrasjonsformål er foreløpig utsatt.

Utgravinger ved Gautsjøen.

Arkeologer fra Universitetets Oldsakssamling har funnet den eldste boplassen som er registrert i Lesja. Den er ca. 5 000 år gammel, og arkeologene er svært opptatt av å foreta videre utgravinger, men mangler penger. Dette kan være et interessant samarbeidstiltak for kommunen.

PROSJEKTER SOM ER FULLFØRT SISTE FIREÅRSPERIODE:

- Lesja gamle kyrkjegard
- Bautasteinene ved Lesjaskog kyrkje
- Restaurering av varde på Halvfarhøe
- Restaurering av Nystugubrua

- Restaurering av Nyseterbrua (Dalsida)
- ØKregistreringer Bjorli - Lesjaverk

PRIORITERING AV KULTURVERNOPPGAVER

Større prosjekter i kommunal regi.

1. Natur- og kulturstien på Dalsida fullføres.
2. Masovnprosjektet ved Lesjaverk fullføres.
3. Tilrettelegging av Aurtandeområdet i samarbeid med fylkeskommunen.
4. Bevaring av sagbruket og andre industriminne på Lesjaverk utredes.
5. Restaurere vatningsanlegg ved Lesjaverk med lækjegang ved nivåkummene.
6. Traasdahl blir kostnadsrekna og lagt fram som egen sak.
7. Restaurere fangstanlegg. Søke om å få restaurere ei elggrav ved kulturstien på Dalsida.
8. Bevare ei setergrend. Registrere husene på Tandseta (Lesjaverk) og vurdere om det er denne setergrenda som skal bevares.

Følgende større prosjekter er foreløpig uprioriterte, men blir vurdert når de to første prosjektene er fullført:

- Restaurere vassanlegg ved Ølstadsetra
- Restaurere steinbuer (eventuelt som samarbeidsprosjekt)
- Restaurere en kraftstasjon
- Bevare et skigardssystem

Mindre prosjekter og samarbeidsprosjekter blir vurdert etter hvert som de blir aktuelle.

Mindre prosjekter i kommunal regi.

- Informasjonsskilting ved vetane
- Informasjonsskilting i Kyrkjeholen
- Informasjonsskilting andre aktuelle steder
- Minneplate om uttapping av Lesjavatnet

Aktuelle samarbeidsprosjekter. (Mulige samarbeidspartnere i parentes.)

- Registrering av industriminne (Lesja historielag)
- Registrering av esper, måsådråg, o.lign. (Hovedutv. for miljø og natur)
- Rydding og merking av stier og råk (Hovedutv. for miljø og natur, skolene, grunneierlag, historielaget)
- Utstilling om boog levekår i 1940-åra (Lesja bygdamuseum)
- Kurs i åfløybygging (?)
- Bevare deler av Kongevegene (fylket)
- Sette i stand vetane (fylket)

ØKONOMI.

Større kulturvernprosjekter bør inn på investeringsbudsjettet.
Mindre prosjekter kan dekkes innenfor kulturstyrets driftsrammer.

Når det blir aktuelt med større prosjekter ut over de som nå er prioritert, må hvert enkelt prosjekt kostnadsregnes og finansieres.

Fordi det etter hvert blir en del kulturanlegg som bør holdes ved like, anbefales oppretta en ny post på kap. 1.5. vedlikehold av kulturminner.

KILDEmateriale:

Hinsch: Registreringer i Lesja 1944 og 1947.

Universitetets Oldsakssamling: Diverse synfaringer.

Bygdebok for Lesja.

Øistein Mølmen: Jakt og fangst i Lesja.

Fylkeskonservator i Oppland: Gamle hus i Lesja.

Riksantikvaren: Et seterbrukslandskap i Nord-Gudbrandsdalen. (Jora)

Setrane i Lesja (Kjellands forlag)

Samla plan for vassdrag: Jora.

" " " " Bøvri.

" " " " Asbjørnå.

" " " " Rauma.

Lesja historielags årsskrifter.

Einar Vigerust: Skigarder på Lesja

Andreas Haugbotn: Vatningsvegar frå området ved Vesle Horrungen.

Anders Norderhus: Brennjordbekken, vatning før og no.

FREDA HUS I LESJA KOMMUNE.

Lesjaverk gnr. 38/1 Hovedbygning hvor eldste del er fra 1734. Eier: Per Michael Thøring, 2667 Lesjaverk.

Nestande, tidligere gnr. 103/3. Flytta til Sandhaugen gnr. 103/7 og 100/15 i 1970. Stue med rosemaling fra 1734. Eier: O.J.Nestande, 2660 Dombås

Norderhus Nordre gnr. 68/3. Hovedbygning fra 1692, loft fra 1786. Eiere: Kari og Per Nørstegård, 2666 Lora.

Norderhus Søndre gnr. 68/4 og 5. Loft. Eiere: Anne Elisabeth og Geir Ulekleiv, 2666 Lora.

Skogly under Sili gnr. 113/1. Rosemalt stue fra 1822, flytta fra Runningen i 1939.

Tordhol Nedre gnr. 72/1. Anlegget med hovedbygning fra 1736. Eier: Lars Håvard Tordhol, 2666 Lora

Hov (Prestegarden) gnr. 102/1. Hele tunet.

REGISTRERTE GRAVHAUGER I LESJA KOMMUNE.

Kvam nordre gnr. 5/2 mellom jernbanen og elva, ca 60m fra jernbanen, mulig haug.(Hinsch 1947)

Enstad gnr. 11/9 450m nord for husene, fin gravhaug. Urørt. (Hinsch 47.)
Tre hauger, hvorav to bevart. (Skjølsvold 66.)

Lunde gnr. 11/ ca 60m vest-nordvest for garden, stor gravhaug. (Hinsch 47).
(Skjølsvold 66 bekrefter haugen og nevner i tillegg tre hauger som er ødelagt)

Mossenden søndre gnr. 51/2 muligens tre graver i lia ovenfor garden (Hinsch 47)

Åvangen gnr. 53/2 gravhaug nord for garden. Gravid i. (Hinsch 47).

Stavem søndre nordre gnr. 62/2 Haug 300m sørvest for garden. Delvis ødelagt. (Hinsch 47).

Stavem søndre søndre gnr. 62/45. Haug I 150m nordøst for garden. Nokså ødelagt.
Haug II 45m nord for haug I også delvis ødelagt. (Hinsch 47).

Lyftingsmo. Fire meget tvilsomme hauger (Hinsch 47).

Hoksvold gnr. 97/1-2 Pen haug 250m nordøst for garden. (Hinsch 47).

Libekk gnr. 97/ En, muligens to små hauger. (Hinsch 47).

Lia nordre gnr. 91/1 Liten haug, delvis ødelagt. (Hinsch 47).

Tande lille gnr. 104/5

Hole nordre gnr. 105/1

Hole nordre søndre gnr. 105/4 En samling med ti gravhauger. (Hinsch 47).

Lordalen (Mølmen)

Dalsida v. Dyratjønn (Hofseth 88)